

DE VIER BOLLENINSTITUTEN

Deel 1 - door Gerard van der Zwan

Tuinbouwschool, Proeftuin, Laboratorium en Consulentenschap

Ooit kende Lisse vier gerenommeerde instituten op het gebied van de bloembollenteelt. Ze stonden weliswaar op zichzelf, maar waren ook met elkaar verbonden.

Voor alle vier gold dat de verhouding tussen theorie en praktijk centraal stond. Hoe positief ook, dit gaf bij tijd en wijle ook problemen wanneer of het één of het andere aspect teveel nadruk kreeg. Was er tussen deze instituten een goede samenwerking?

Niet altijd. Op een aantal gebieden was er sprake van een zekere mate van competitie. Van deze vier instituten op het gebied van de bloembollenteelt was de Rijks Middelbare Tuinbouwschool (RMTS), in de volksmond beter bekend als de Tuinbouwschool, de oudste. In deze aflevering komt aan de orde de Tuinbouwschool en de daarmee verbonden Proeftuin.

De Tuinbouwschool

Aan het begin van de 20e eeuw stond bij veel bloembollentelers de praktijk voorop. De theorie van de bollenteelt kwam op een tweede plan. Het toen algemeen geldende idee was dat telers het vak bollenteler vooral in de praktijk zich eigen moesten maken. Dat leidde tot een stilstand in kennisvergaring, die remmende gevolgen had voor de ontwikkeling van de bollenteelt. Tegen deze achtergrond werd, ook vanuit de overheid, het idee pregnanter om te komen tot betere scholing van 'het vak' van bollenteelt. Dat het om een combinatie zou moeten gaan van zowel theorie als praktijk stond al vanaf het begin duidelijk voor ogen bij de vestiging van de Tuinbouwschool.

De vestigingsplaats

Dat deze school in Lisse werd gehuisvest was aanvankelijk geenszins zeker. Dat uiteindelijk Lisse de vestigingsplaats van de Tuinbouwschool werd was mede het gevolg van de genereuze wijze waarop het gemeentebestuur het binnenhalen binnen de dorpsgrens van Lisse actief ondersteunde.

Het idee om te komen tot een Tuinbouwschool bestond al ruim een halve eeuw voordat de feitelijke vestiging een feit was. Het begon in 1860 toen de 'Algemene Vereniging voor Bloembollencultuur' (AVB) werd opgericht. In de statuten van deze vereniging stond als doel vermeld: het verspreiden van vak kennis en het bevorderen van vakonderwijs. Reeds in 1866 probeerde de oprichter van de vereniging J. H. Krelage een 'bollenschool'

in Haarlem van de grond te krijgen. Hem stond voor ogen de school, zoals die in die jaren in Gent in Vlaanderen was gesticht en die een duidelijk stempel drukte op de ontwikkeling van de tuinbouw in de omgeving van die stad. Daarmee was het een voorbeeld dat navolging verdiende. Vele jaren voor 1900 werd er al gesproken over het stichten van een 'Rijkstuinbouwwinterschool' voor de bloembollenteelt. Toch zou het nog tot ver in de 20ste eeuw duren voordat het zo ver was. In de negentiger jaren van de 19e eeuw nam de discussie over een school voor de bloembollenteelt toe. Dat kwam mede doordat er toen al soortgelijke scholen in Nederland waren. Voorbeelden daarvan waren de dan reeds gevestigde scholen in Naaldwijk (glasculturen in 1896), Aalsmeer (bloemeteelt in 1897) en Boskoop (voor de boomkwekerijen in 1898). Het duurde echter nog een decennium voordat in 1909 het plan vaste vormen kreeg en in 1910 werd de definitieve beslissing genomen om te komen tot een 'tuinbouwschool voor de bollenteelt'. Dat de school uiteindelijk in Lisse zou komen stond op dat moment in het geheel niet vast. In tegendeel. Naast Lisse en Sassenheim wilde ook Haarlem de school binnen de stadsgrenzen vestigen. Achterliggend idee hierbij was dat Haarlem een laboratorium voor de bollenteelt graag gesitueerd wilde zien in deze stad. In deze tijd waren er reeds plannen om een Laboratorium te vestigen. Aanvankelijk leek Haarlem, dat toen zelf nog veel bloembollenteelt had en lag tussen de belangrijkste teeltgebieden, De Zuid en De Noord, het pleit te winnen. 'De Algemene Vereniging voor Bloembollencultuur', die bij de

besluitvorming was betrokken stemde met 73 voorstemmen en 68 tegenstemmen voor de vestiging in Haarlem. Dat uiteindelijk de Tuinbouwschool toch niet in Haarlem werd gevestigd kwam omdat de bestuurders, die de definitieve beslissing moesten nemen, toch een andere afweging maakten. Eén van de redenen om van het advies af te wijken was dat onder de voorstemmers voor Haarlem veel bedrijven zouden zijn die nauwelijks bloembollen teelden, terwijl onder de tegenstemmers zich juist meer bollenkwekers zouden bevinden. Kortom de voorkeur ging uit naar een school niet in een stadse omgeving, maar te midden van de bedrijven waar de bloembollen werden geteeld.

De bouw van de school

Uiteraard was het gemeentebestuur van Lisse zeer content met de beslissing en het bestemde een perceel aan de Heereweg bij de Jannetjesbrug voor de bouw van de school met daarnaast een conciërgewoning. Tevens stelde het gemeentebestuur een krediet van 18.000 gulden ter beschikking. Nu was het de bedoeling om bij de tuinbouwschool ook een 'proeftuin met proefstation' te ontwikkelen, waarvoor ook een vakkundig toezicht nodig was. Om die reden verzocht de gemeente Lisse het ministerie de te bouwen woning te bestemmen voor de directeur van de tuinbouwschool. Het voordeel hiervan was ook dat daar dan het te vestigen 'Adviesbureau van de Voorlichtingsdienst', dat bedoeld was om het kennisniveau over de teelt in de bollenstreek te verhogen, een onderkomen kon vinden. Het ministerie ging akkoord en de gemeente verhoogde het krediet tot 23.000 gulden. Eerder had de gemeente Lisse voor 10.000 gulden een perceel groot 50 are (sectie B no.1256) gelegen aan de oostzijde van de Heereweg bij de Jannetjesbrug aangekocht. De gemeente Lisse wilde dat het gebouw een fraai aanzien zou krijgen en nodigde vijf architecten uit met een ontwerp te komen. De gemeente verzocht de Rijksbouwmeester in Den Haag uit deze ontwerpen te kiezen. De keuze viel uiteindelijk op het ontwerp van het architectenbureau Van Nes en Tol te Boskoop. En zo begon de bouw van de tuinbouwschool in 1910.

Het onderhoud van het gebouw kwam voor rekening van de gemeente Lisse. De Rijksoverheid bekostigde de inrichting, de leermiddelen en de betaling van leerkrachten en de amanuensis-conciërge. Voor de eerste cursus die in het najaar van 1911 van start ging schreven zich vijftien studenten in.

Echter bij de aanvang van het schooljaar was het gebouw niet gereed. Uitgeweken werd naar het gebouw van de Openbare School, waar de lessen voorlopig werden gegeven.

In het voorjaar was het gebouw gereed en op 17 februari 1912 werd het gebouw in gebruik genomen. Het fraaie gebouw had, voor die tijd, een paar bijzonderheden. Zo beschikte het over een centrale verwarming en een eigen watervoorziening.

Daartoe was in de kelder onder de school een grote verwarmingsketel geïnstalleerd. Aanvankelijk werd deze met kolen gestookt, later werd overgeschakeld op olie. Ook bevonden zich in de kelderruimte zogeheten zuigperspompen voor regen- en welwater. Deze zuigpompen pompten het water naar de zolderverdieping van de school, vandaar uit werd de waterleiding van water voorzien. Dat de school een eigen watervoorziening had is ook verklaarbaar uit de omstandigheid dat een publieke waterleiding pas in 1925 tot stand kwam.

Cursusduur

De cursusduur was aanvankelijk tweejarig en duurde van oktober tot april. Idee daarachter was dat de leerlingen in de zomer zich dienden te bekwamen in het opdoen van praktijkervaring.

De school werd aanvankelijk dan ook Tuinbouwwinterschool genoemd. Na enige jaren bleek de cursusperiode te kort en vanaf 1919 werd deze verlengd tot drie jaar. De eerste directeur van de school was ir. K. Volkersz. Hij woonde in Haarlem waar hij sinds 1909 Rijkstuinbouwconsulent was. Hij verhuisde in 1911 naar Lisse, waar hij tot 1 mei 1947 de functie van directeur vervulde. De school beschikte in de beginjaren ook al over een telefoon, te bereiken onder nummer 114.

Centrale verwarming en telefoon in de directiekamer

Lesprogramma

Nog voordat de Tuinbouwschool werd gebouwd was het reeds duidelijk dat er een vakmatige samenhang werd beoogd tussen de Tuinbouwschool en de Proeftuin (later Proefstation genoemd). In de loop van de jaren werd dit ook in praktijk gebracht. Leerkrachten van de school werden na verloop van tijd betrokken bij de werkzaamheden van het Proefstation.

Was het doel van de school in de beginperiode vooral gericht op de bloembollenteelt als zodanig, in de loop van de jaren werd export van bloembollen steeds belangrijker. Dit had tot gevolg dat ook het lesprogramma van de school in de loop van de jaren werd verbreed. Het unieke aan de opleiding van de Tuinbouwschool was dan ook dat het lesprogramma enerzijds een kwekersopleiding was en anderzijds een handelsopleiding. Begin jaren zestig bestond het lesprogramma uit circa 23 vakken. Uiteraard allerhande vakken die met bollenteelt te maken hadden, zoals schei- en natuurkunde, bodemkunde, bemestingsleer, plantenziekten, tuinbouw- en verwarmingstechniek. Daarnaast vakken die te maken hadden met een juiste bedrijfsvoering zoals economie, boekhouden en machineschrijven. Gegeven de omstandigheid dat veel leerlingen na hun afstuderen – als bloembollenreiziger – in het buitenland werkzaam zouden zijn, werd veel aandacht gegeven aan de taalontwikkeling. Naast de verplichte talen Engels en Duits, konden ook Frans, Spaans, Zweeds en Russisch worden gevolgd. Een wel heel bijzonder vak dat in de loop van de tijd werd onderwezen was 'wellevendheid'. Nu was het hebben van vakkennis van bloembollen en wellicht een 'goede babbel' onmisbaar voor het zijn van een goede verkoper. Vooral in het buitenland kwam daar echter meer bij kijken. Immers, elk land had wel zo zijn eigen gebruiken, die niet altijd dezelfde hoefden te zijn als die in Nederland, waar rekening mee moest worden gehouden. Het was vanuit de bloembollenwereld zelf dat er aangedrongen werd op het introduceren van deze lessen. Het waren ook bloembollenverkopers uit 'het vak' zelf die in de lessen vertelden over hun rijke ervaringen in de belangrijkste afnemerslanden.

Jongensschool

De Tuinbouwschool was jarenlang een school met uitsluitend mannelijke leerlingen, kortom een soort 'jongensschool'. Pas in de loop van de jaren tachtig, wanneer de emancipatie in Nederland doorzet, kwamen er ook vrouwelijke leerlingen, zo is het algemeen beeld. Dat blijkt echter toch niet het geval. Al in de jaren twintig van de 20ste eeuw waren er drie vrouwelijke leerlingen, die met goed gevolg het diploma van de school behaalden. Het waren achtereenvolgens: Jacoba Groenewegen (1922), Francine van der Mey (1927) en Gergje Dina van Dijk (1929).

De sluiting

In de loop van de jaren 80 was er in Nederland in het onderwijs sprake van een ware fusiegolf. Ook de Tuinbouwschool ontkwam er niet aan. De directie Landbouwonderwijs van het ministerie van Landbouw en Visserij wilde een nieuwe bestuursvorm voor het gehele regionale agrarisch onderwijs. Scholen in Hillegom, Oegstgeest, Rijnsburg en Lisse moesten daarbij samengaan. In de tijd die volgde was er veel onduidelijkheid en gedoe en was er veel overleg tussen de verschillende partijen, zoals de RMTS, de Directie Landbouwonderwijs, de Christelijke Boeren- en Tuindersbond (CBTB) en de Land- en Tuinbouwbond (LTB). Uiteindelijk werd de Stichting Christelijk Agrarisch Opleidingscentrum Duin- en Bollenstreek opgericht. Het ministerie beoogde in geheel Nederland twintig Agrarische Opleidingscentra (AOC) in het leven te roepen. In de loop van de herfst van 1987 meldde de Directie Landbouwonderwijs dat het ministerie voornemens was om de Tuinbouwschool per april 1988 over te dragen aan de hiervoor genoemde stichting. In deze opzet werd duidelijk dat de RMTS aansluiting moest vinden bij de Middelbare Tuinbouwschool in Aalsmeer. De vorming van AOC Aalsmeer vond plaats op 1 augustus 1990. Op 22 juni 1991 werden de laatste diploma's uitgereikt op de RMTS in Lisse. Het schoolgebouw werd gesloten en de leerkrachten en nog niet gediplomeerde leerlingen vertrokken naar Aalsmeer. In de 79 jaar dat de Tuinbouwschool bestond waren er 2200 leerlingen opgeleid.

Het monumentale gebouw van de Tuinbouwschool is opgetrokken in Louis XVI-stijl. Aan de voorkant van het gebouw bevonden zich links de kamer van de directeur en een wachtruimte. Aan de rechterkant de kamer van de amanuensis-conciërge en daarnaast het laboratorium van de school. Daarachter bevonden zich de klaslokalen. Boven bevond zich links de lerarenkamer en rechts een klaslokaal. In de oorspronkelijke staat van het gebouw stond op elk van de twee 'torentjes' op de voorkant van het dak een ijzeren windwijzer. Op oude foto's zijn deze windwijzers goed zichtbaar. In de loop van de jaren zestig zijn deze windwijzers verwijderd, wellicht om hersteld en van een nieuwe verflaag te worden voorzien. Daarna zijn ze echter nooit meer teruggekeerd. Het zou het gebouw sieren en in zijn oorspronkelijk uiterlijk terugvoeren wanneer deze windwijzers zouden terugkeren. Is er iemand onder de lezers van het Nieuwsblad, die weet waar ze zijn gebleven en of ze nog ergens zijn?

Bouw van het proefstation in 1916 achter de school

De Proeftuin/Proefstation

De filosofie die aan de Tuinbouwschool ten grondslag lag was de combinatie van vakkundig onderwijs en praktijkervaring. Het stichten van een 'proefschooltuin' – op een perceel achter de school – maakte dan ook vanaf het begin deel uit van de vormgeving. Reeds in 1910 waren er voor deze proefschooltuin plannen in voorbereiding. Het idee was te komen tot een terrein met daarop bouwwerken met verwarmde en gekoelde bewaarruimtes

(cellen) met constante temperatuur. Ook forceer- en demonstratieruimten waren voorzien. Daarbij ging het om ruimtes waar door temperatuurverhoging of -verlaging bloembollen eerder of later in bloei zouden kunnen worden gebracht. In 1916 lukte het in een gezamenlijke actie van de Algemene Vereniging voor Bloembollencultuur (AVB) en de Tuinbouwschool om geld van het Rijk te krijgen. Directeur Volkersz spande zich in om bij de

Tuinbouwschool een Proeftuin aan te leggen voor demonstratie en oefening van de leerlingen van de school. Daartoe was reeds in 1912 een 'Commissie van Toezicht' in het leven geroepen, die vervolgens in 1913 de Vereniging Proeftuin te Lisse oprichtte. Deze vereniging moest gelden bijeen brengen; subsidies en bijdragen uit het vak. In 1914 was reeds een omvangrijk bedrag van 20.000 gulden van verschillende kanten toegezegd. Een aanvraag

voor een subsidie van de AVB werd echter door deze vereniging afgewezen, omdat het onderzoeksprogramma te 'onwetenschappelijk' werd gevonden en teveel gericht op Lisse. De AVB wilde liever een Proefstation dan een Proeftuin. Om de AVB terwille te zijn werden in 1914 daarom de statuten gewijzigd en de naam veranderd in 'Vereniging Proefstation voor de Bloembollencultuur'. De Eerste Wereldoorlog maakte alles echter anders. Met de bollensector ging het in deze jaren slecht, waardoor de plannen voor een Proefstation stil kwamen te liggen. Wel werd nog in 1918 door de Vereniging Proefstation voor een bedrag van 16.000 gulden een weiland aangekocht voor de toekomstige proeftuin. Dit weiland bevond zich achter de school en strekte zich uit langs de Vennesloot tot aan de Ringsloot van de Zemelpolder. Het duurde echter nog tot 1932 voordat de gebouwen op de Proeftuin werden verwezenlijkt. Het Proefstation ontwikkelde zich gestaag. Er werden veel proeven genomen om te komen tot het eerder tot bloei laten komen van verschillende bolgewassen. Er zouden veel namen genoemd kunnen worden van de personen die in de loop van de jaren hun bijdrage aan de ontwikkeling van de bloembollencultuur hebben gegeven. Eén daarvan verdient het om vermeld te worden, namelijk Guus Papendrecht. Hij was zelf opgeleid aan de Tuinbouwschool waar hij na zijn afstuderen leraar werd. Eén van de taken die hij als leraar kreeg was om de verzorging van de 'broeiproeven' in het Proefstation op zich te nemen. Papendrecht heeft een niet onbelangrijke bijdrage geleverd aan de ontwikkeling van het bloembollenvak, gezien de vele publicaties van zijn hand in de loop van de jaren. In Sassenheim is ter gedachtenis de 'Papendrechtlaan' naar hem vernoemd. Ook werd op het Proefstation veel werk verricht om de soortenrijkheid van de bloembollen in kaart te brengen en in stand te houden. Zo leverde het Proefstation voor de Floriade in 1960 in Rotterdam 98 verschillende historische bloembollensoorten. Ook werden toepassingen gevonden voor in die jaren nieuw ontwikkelde chemische middelen. De resultaten van de werkzaamheden vonden hun weg naar de scholing van de leerlingen van de Tuinbouwschool. Maar dat niet alleen, ook werden deze resultaten gebruikt voor de werkzaamheden van de Voorlichtingsdienst, die onderdeel was van het Rijksconsulentschap.

Met de hand bollen rooien in de proeftuin ca. 1950

Samenhang

De Tuinbouwschool en het Proefstation waren in de tijd dat ze bestonden twee instituten die nauw met elkaar waren verbonden. Dat was ook logisch, immers het stichten van de Proeftuin was een logisch vervolg op de stichting van de school en was bedoeld om praktijk en theorie op elkaar af te stemmen. Hierbij was het Proefstation bij uitstek de invulling voor het opdoen van praktijkervaring voor de leerlingen van de school. Maar het Proefstation was meer. In de loop van de jaren ontwikkelde het Proefstation zich toonaangevend op het gebied van onderzoek naar het behandelen van bloembollen om te komen tot vervroeging van de bloei. Ook de kennis omtrent de behandeling van ziektes bij de teelt van bloembollen werd een belangrijk onderdeel van de activiteiten van het Proefstation. Deze kennis was niet alleen nuttig voor de Tuinbouwschool maar ook voor het Consulentschap (dat in een volgend artikel wordt besproken). Maar het had ook een problematische implicatie. Met de ondernomen werkzaamheden kwam het Proefstation steeds meer op het terrein van het onderzoek dat ook het Laboratorium voor Bloembollenonderzoek verrichtte. Aanvankelijk leidde dat tot afstand tussen de verschillende instituten, in de zin dat ieder zijn eigen aanpak had en zijn eigen weg ging. Maar op den duur bleek het 'ieder voor zich' niet langer houdbaar en was het – ook om financiële redenen – wenselijk dat uiteindelijk een fusie tot stand kwam tussen het Proefstation en het Laboratorium. Deze fusie vond plaats in 1975 waarna het Proefstation als zelfstandig instituut werd opgeheven. In het volgende nummer van het Nieuwsblad worden de twee andere instituten van de vier besproken, namelijk: het Consulentschap en het Laboratorium voor Bloembollenonderzoek. ■

DE VIER BOLLENINSTITUTEN

Deel 2 - door Gerard van der Zwan

Tuinbouwschool, Proeftuin, Laboratorium en Consulentenschap

Ooit kende Lisse vier gerenommeerde instituten op het gebied van de bloembollenteelt.

Ze stonden weliswaar op zichzelf, maar waren ook met elkaar verbonden.

Voor alle vier gold dat de verhouding tussen theorie en praktijk centraal stond.

In het vorige nummer kwamen de Tuinbouwschool en de Proeftuin aan de orde.

In dit nummer worden het Consulentenschap en het Laboratorium besproken.

Het Laboratorium voor Bloembollenonderzoek werd in Lisse opgericht tien jaar na de Tuinbouwschool.

Het Laboratorium was dus niet het eerste instituut op het gebied van de bollenteelt, maar het zou zich uiteindelijk ontwikkelen tot wereldwijd het meest bekende. In dit 2e artikel over de 'vier Bolleninstituten' komen aan de orde het Consulentenschap en het Laboratorium voor Bloembollenonderzoek.

Het Consulentenschap

Van de vier instituten nam het 'Consulentenschap in Algemene Dienst voor de Bloembollenteelt' beter bekend als 'het Consulentenschap' een bijzondere plaats in. Bij de start van de Tuinbouwschool was de directeur van de school ook de Rijkstuinbouwconsulent van het Consulentenschap. De eerste directeur Volkersz vervulde, voordat hij directeur van de school werd, deze functie reeds in Haarlem. Deze functie behield hij toen hij in Lisse de Tuinbouwschool ging leiden. In feite vielen dus de Tuinbouwschool, het Proefstation – dat met de school was verbonden – en het Consulentenschap onder één en dezelfde directeur. Dit bevorderde de goede samenwerking tussen deze drie instituten. De theoretische kennis van de school werd gebruikt op het Proefstation. Praktische kennis die was opgedaan in het Proefstation was weer bruikbaar op de school en bij het Consulentenschap en de daar gevestigde Voorlichtingsdienst. Deze Voorlichtingsdienst was onderdeel van het Consulentenschap. De activiteiten van de dienst bestonden uit het actief verspreiden van kennis en nieuwe inzichten aan de bloembollenteelers in de streek.

Nieuwe indeling

In 1936 besloot de Rijksoverheid een nieuwe landelijke indeling van de Rijkstuinbouwconsulenten door te voeren. Niet iedereen was daar gelukkig mee. In de oude situatie was er in Noord- en Zuid-Holland een aantal tuinbouwconsulenten voor de specifieke teelt van de streek waarin ze waren gevestigd. Hetzij voor

de tuinbouw, hetzij voor koude cultuur, hetzij voor bloemen- of bollencultuur. Zo was er in Naaldwijk een consulentenschap voor de glascultuur, in Boskoop voor de boomkwekerij en in Aalsmeer voor de bloemeteelt. In 1936 werd een specialisatie doorgevoerd, die er toe leidde dat bijvoorbeeld het Consulentenschap Lisse verantwoordelijk werd voor de bloembollencultuur voor de gehele provincie Noord- en Zuid-Holland. Het voordeel was dat met de specialisatie de wetenschappelijke kennis toenam. In de praktijk bleven echter de nodige bezwaren. Namelijk dat er met deze wijziging te veel aandacht was voor de wetenschappelijke kant van de zaak, maar niet voor het andere doel van de Consulentenschappen namelijk daadwerkelijke hulp en raad voor de gewone tuinder voor de dagelijkse activiteiten van zijn of haar bedrijf. In de nieuwe situatie moest een bollenkweker in het Westland naar Lisse voor advies terwijl hij voorheen in Naaldwijk terecht kon. De praktische waarde van de Rijkstuinbouwconsulentenschappen als raadgevers van de tuinders was in de optiek van velen daardoor gedaald.

Verhuizing

Begin jaren zeventig werd besloten dat het Consulentenschap niet langer gehuisvest zou zijn in de voormalige directeurswoning van de Tuinbouwschool. Er vond een verhuizing plaats naar een houten barak achter de Tuinbouwschool. De verhuizing had mede tot doel het Consulentenschap een plaats te geven in de nabijheid van het Proefstation en het Laboratorium. In 1975 kwam er immers ook een fusie tot stand tussen deze twee instituten.

Het Laboratorium

Dat het Laboratorium in Lisse werd gevestigd was een logisch gevolg van het feit dat eerder de Tuinbouwschool in 1912 aan de Heereweg zijn deuren opende. Was het niet de stad Haarlem geweest die de Tuinbouwschool binnen haar stadsgrenzen wilde halen om juist ook later een Laboratorium te kunnen vestigen? Maar Haarlem had verloren. De Tuinbouwschool werd gevestigd in Lisse en in het verlengde daarvan was het niet minder dan logisch dat ook het Laboratorium in Lisse werd gevestigd. De aanleiding of oorzaak van het stichten van het Laboratorium had echter een andere reden, namelijk de problemen rond de 'aaltjes'. De narcissen die in de Bollenstreek werden geïmporteerd uit Engeland bleken veelvuldig met een specifiek aaltje te zijn besmet, namelijk het aaltje *Ditylenchus dipsaci*. Dit specifieke aaltje leidde bijna tot de ondergang van de narcissenteelt in de Bollenstreek. In mei 1916 was er daarom een voorstel van de Algemene Vereniging voor Bloembollencultuur om de invoer van buitenlandse narcissen te verbieden. Het voorstel werd, op voorspraak van voorzitter E. Krelage, niet aangenomen omdat gevreesd werd dat een invoerstop zou leiden tot tegenmaatregelen in de vorm van exportbelemmeringen. Wel werd voorgesteld om onderzoek te gaan doen naar de aaltjes- problematiek. Eerder in 1914 was een voorstel tot nader onderzoek voorgesteld door K. Volkersz, de directeur van de in 1912 opgerichte Tuinbouwschool. Door geldgebrek had dit voorstel tot niets geleid.

Op 12 april 1917 werd Egbert van Slogteren benoemd tot phytopatholoog voor de bloembollenstreek bij het Instituut voor Phytopathologie (IvP) in Wageningen. Hij was wetenschappelijk ambtenaar bij de 'Rijks Hogere Landbouw, Tuinbouw en Boschbouwschool' in Wageningen, de voorloper van de latere 'Landbouwhogeschool Wageningen' en de huidige Wageningen Universiteit en werd gedetacheerd in Lisse. Hij kreeg de beschikking

over een lokaal in de Tuinbouwschool en kon gebruikmaken van de proeftuin voor het doen van proeven. Ook kreeg hij de beschikking over een bollenschuur in De Engel. De werkzaamheden van Van Slogteren richtten zich uiteraard op de problematiek van de aaltjes in de narcissen en hij was er succesvol mee. Reeds in 1918 publiceerde hij een artikel over een 'warmwaterbehandeling' van de narcisbollen. Ook hield hij over dit onderwerp lezingen. Het viel in de wereld van de bollentelers in Nederland in goede aarde en zijn naam was daarmee gevestigd. Het leidde er toe dat de Landbouwhogeschool in Wageningen in 1920 geld kreeg van het Ministerie van Landbouw om een Laboratorium voor Van Slogteren te bouwen in Lisse. Het gebouw werd gevestigd naast de Tuinbouwschool en was in 1922 gereed. Al tijdens de bouw ontstond er een controverse over de naam van het laboratorium. Deze controverse zou blijvend gevolgen hebben voor de betrekkingen tussen het Laboratorium en het Proefstation en daarmee ook de Tuinbouwschool. Wat was het geval? Hoe moest het laboratorium heten, dat was de vraag. 'Laboratorium voor Bloembollen' of 'Laboratorium voor Bloembollenziekten'? Van Slogteren won de strijd en de naam van het laboratorium werd uiteindelijk: 'Laboratorium voor Bloembollenonderzoek' (LBO). Het was niet de bedoeling dat het LBO zou gaan functioneren als een landelijk Proefstation, dat immers reeds bestond sinds 1913 in de vorm van de Vereniging Proefstation voor de Bloembollen-

cultuur. Het LBO onder leiding van Van Slogteren ging zich echter al snel manifesteren als landelijk proefstation. Daarmee visten beide instituten in dezelfde vijver en ontstond er een tweespalt tussen Van Slogteren (LBO) en Volkersz (Proefstation en Tuinbouwschool), die tussen hen nooit meer werd weggenomen. Dat de betrokkenen er niet op uit waren om gezamenlijk op te trekken bleek ook wel uit het feit dat Van Slogteren na zijn komst naar Lisse weigerde om zich door Volkersz te laten introduceren bij de belangrijkste spelers in de Bollenstreek.

Brand en nieuwbouw

Op 17 februari 1928 legde een bijna alles verwoestende brand het Laboratorium in de as. Het Laboratorium had inmiddels zijn sporen verdiend. De aaltjesziekte in narcissen was door de nieuwe methode van 'warmwaterbehandeling' grotendeels opgelost. Deze methode bestond hierin dat narcisbollen gedurende 4 uur werden ondergedompeld in water van 43 graden Celsius. Hoewel critici de warmwaterbehandeling gekscherend als het 'koken' van narcissen bestempelden. Inmiddels waren er ook andere problemen bij de teelt van bloembollen, die om een oplossing vroegen en dus een voortzetting van de activiteiten van het Laboratorium rechtvaardigde. De nieuwbouw van het Laboratorium werd daarom snel hervat zodat twee jaar later op 13 februari 1930 het Laboratorium kon worden heropend. Inmiddels was het Laboratorium onderdeel geworden van de Landbouwhogeschool Wageningen. De feestelijke opening vond daarom plaats door

Jonkheer S. van Citters, voorzitter van het College van Curatoren van de Landbouwhogeschool te Wageningen. Het nieuwe gebouw was nog meer toegerust voor de taak dan het oude, het beschikte over 16 bewaarruimtes met constante temperatuur, waarbij temperatuur en luchtvochtigheid en ventilatie automatisch binnen nauwe grenzen konden worden gehouden. Ook in de gebouwde

kassen werden temperatuur en luchtvochtigheid geregeld.

Op de wereldkaart gezet

In de loop van de jaren dertig werden de activiteiten van het Laboratorium sterk uitgebreid. Onder leiding van Van Slogteren kreeg het Laboratorium een steeds internationaler karakter. Correspondentie met buitenlandse wetenschappers en bezoeken aan internationale congressen droegen daaraan bij.

Het proefstation achter de school in 1925

Maar ook bezoeken aan de Verenigde Staten om te komen tot het afschaffen van exportbelemmerende maatregelen. Ondertussen groeide het Laboratorium. Het aantal kassen werd uitgebreid en ook het personeelsbestand nam sterk toe. Een belangrijke doorbraak voor het Laboratorium was het onderzoek naar virussen, die groeistoornissen bij bollen veroorzaakten. Het Laboratorium ontwikkelde een methode voor diagnostiek. In de geneeskunde kende men deze methode al langer. Het kwam er op neer dat wanneer bijvoorbeeld een dier zoals een konijn met een virus werd ingespoten dit leidde tot een traceerbare afweerreactie, die later in het bloed van het proefdier kon worden waargenomen. Toepassing bij bloembollen leidde er toe dat virussen herkend konden worden. Deze ontdekking had tot gevolg dat het op het Laboratorium ontwikkelde antiserum wereldwijd toepassing vond. Een groot succes voor het Laboratorium. Maar het had ook een schaduwzijde. De grote wereldwijde bekendheid van het Laboratorium leidde tot een jaarlijks toenemend aantal bezoekers. Zo kwamen er in 1950 circa 400 (meestal) wetenschappers uit 30 landen, die zich op de hoogte wilden stellen van de gebruikte apparatuur en onderzoeksmethoden. Dit grote aantal bezoekers legde een groot beslag op de tijd van de wetenschappelijke staf.

Laboranten in wording

In het eerste artikel over de Bolleninstituten werd de vraag gesteld of een lezer wist waar de windwijzers, die op het dak van de Tuinbouwschool stonden, zijn gebleven. Hein Hoogeveen uit Noordwijk merkt hierover op dat de windwijzers (of ornamenten) na de zware storm van 13 november 1972 met een kraan eraf zijn gehaald wegens stormschade. Hij merkt verder op: "ik denk niet dat ze bewaard zijn, want er heerste toen een sfeer dat zulke opsmuk niet meer gepast was, en te duur".
Hein Hoogeveen hartelijk dank voor deze reactie.
De redactie.

Het einde van de 'Berlijnse Muur'

In de loop van de jaren zestig en zeventig vonden er ingrijpende organisatorische wijzigingen plaats. In 1967 werd binnen het Laboratorium de afdeling 'Praktijkaangelegenheden' opgericht. Reden daarvoor was dat de leiding van het Laboratorium van oordeel was dat het onderzoek, dat het Laboratorium verrichtte, in de loop van de jaren te ver was af komen te staan van de praktijk. Terugkeer naar praktijkgericht onderzoek betekende echter dat het Laboratorium en het Proefstation elkaar volstrekt in de weg gingen zitten, omdat ze in feite dezelfde doelen nastreefden. Niets lag dan minder voor de hand dan dat beide instituten nauw gingen samenwerken. In 1967 werden door de directeurs van het Laboratorium en het Proefstation (P. Schenk en S. van Veen) vergaande stappen gezet, waaronder het slechten van de 'Berlijnse Muur'. Tussen het grondgebied van de beide instituten bevond zich sinds jaar en dag een afscheiding van betonnen platen. Door velen symbolisch aangeduid als de Berlijnse Muur, om de grote kloof tussen beide instituten aan te geven. In 1967 werden de betonnen platen weggehaald en verplichtten beide instituten zich tot samenwerking. In de loop van de jaren kreeg deze samenwerking goed vorm. Uiteindelijk werd het Proefstation in 1975 opgeheven. Het personeel kwam geheel in dienst van het Laboratorium, waarmee het aantal medewerkers van het Laboratorium boven de honderd steeg. In de jaren daarna werden er in het Laboratorium vele vernieuwingen in gebouwen, kassen en onderzoek doorgevoerd.

Dierenactivisten

Het Laboratorium produceerde antisera en wilde de productie daarvan ook in het eigen Laboratorium houden. Om die reden werden er dieren als konijnen en ook paarden als proefdieren gehouden. Op het moment dat dit in bredere kring bekend werd, ontlokte dit protesten bij activisten die tegenstanders waren van dierproeven. Op 4 oktober 1989 (dierendag) bezetten zeventig leden van de Nederlandse Bond tot Bestrijding van Vivisectie (NBBV) een gebouw van het Laboratorium waarin zich hokken met konijnen bevonden. De activisten verzetten zich tegen het winnen van antisera bij dieren. De winning daarvan ging als

Deze demonstranten waren duidelijk tegen dierproeven

volgt; bij de dieren werd een plantenvirus ingespoten. Vervolgens werd bloed afgetapt om de ontstane afweerstoffen te gebruiken bij het vaststellen van virusziekten in bloembollen. Het Laboratorium beschikte voor het doen van deze proeven over een ministeriële vergunning. De activisten waren echter van mening dat het Laboratorium de vergunning misbruikte. De proeven zouden alleen zijn toegestaan in het belang van mens en dier, niet in het belang van bloembollen.

Het einde van het LBO

In de loop van de jaren tachtig en negentig vonden er tal van organisatorische wijzigingen plaats die uiteindelijk een feitelijk einde inluiden van het LBO en de Proeftuin. In 1993 werd de Stichting Praktijkonderzoek Bloembollen en Bolbloemen opgericht, die alle taken van het bestuur van het LBO en de Proeftuin overnam. Vijf jaar later werd, gezien de verouderde staat van de kassen en de daarmee samenhangende inefficiënte werkwijze, besloten tot nieuwbouw. Inmiddels had Wageningen University en Research (WUR), de opvolger van de Landbouwhogeschool, in 1999 de BV Praktijkonderzoek Plant en Omgeving (PPO) opgericht. In deze BV werden alle voormalige proefstations ondergebracht, alsmede in 2001 ook het Laboratorium. Daarmee kwam een einde aan de wereldberoemde naam: Laboratorium voor Bloembollenonderzoek. In 2003 was de nieuwbouw aan de overzijde van de Heereweg een feit. In de loop van de daarna volgende jaren droogden de financieringsbronnen geleidelijk op. In het kader van bezuinigingsrondes werd de rijksbijdrage verminderd. Ook de bijdragen van het productschap werd verminderd. In 2015 eindigde ook de collectieve financiering uit een verplichte heffing, waarmee praktisch een einde kwam aan de financiering door het vak van 100 jaar bloembollenonderzoek.

Met het Laboratorium was het ook over met de Rijkstuinbouwschool

Zou deze maquette nog bestaan? Dan hebben we misschien nog iets!

Sloop van een (afgedankt) monument

De gebouwen en kassen van het Laboratorium werden in 2003 verkocht. Echter één van de gebouwen was een gemeentelijk monument. Dat laatste bleek geen enkel bezwaar; het college van B&W van Lisse besloot op 2 december 2003 om dit monument van de gemeentelijke monumentenlijst te schrappen. Zo makkelijk kan dat gaan met monumenten. Ondanks de vele protesten, waaronder die van de VOL, werd het gebouw gesloopt om plaats te maken voor nieuwbouw van de CNB.

Slot

Dit artikel was het tweede over de vier instituten die vanaf het begin van de 20e eeuw in Lisse actief zijn geweest op het gebied van de bloembollencultuur. Dat wil zeggen de Tuinbouwschool, het Proefstation, het Consulentenschap en het Laboratorium. In de loop van de tijd zijn ze allemaal verdwenen in de vorm waarin ze werden opgericht. Daar waren wellicht goede redenen voor. De afstanden werden in de loop van de tijd veel beter overbrugbaar zodat het mogelijk was activiteiten te combineren en te centraliseren (dit gold bijvoorbeeld voor de Tuinbouwschool en voor het Consulentenschap). Ook kan gezegd worden dat in de loop van bijna een eeuw over de bloembollen alles wel een keer was onderzocht. Dat gold dan weer voor het Laboratorium en het Proefstation. Kortom aan alles komt een keer een einde. Toch is het, vanuit het perspectief van een historische vereniging als de VOL prettig dat, ook al veranderen de tijden, de herkenbaarheid van het verleden in het heden blijft bestaan. Veel van wat behoorde bij de vier instituten is in de loop van de tijd verdwenen. Om die reden is het prachtig om binnen de grenzen van de gemeente Lisse nog immer het imposante gebouw van de Tuinbouwschool te hebben, met daaraan vastgebouwd de oorspronkelijke woning waar vele jaren het Consulentenschap en de Voorlichtingsdienst in waren gevestigd. Al worden deze gebouwen niet langer gebruikt voor het doel waarvoor ze waren gebouwd, het is nog altijd een symbool voor een rijk verleden. Een rijk verleden waarbij deze gebouwen staan voor de vier instituten, die allen in de buurt van de Jannetjesbrug lagen, die grote vooruitgang hebben gegeven aan de ontwikkeling van de bloembollenteelt en daarmee van de Bollenstreek en de gemeente Lisse. ■

Bronnen:

Ir. Ch.W. Brederode (red.), R.M.T.S. Lisse, Jubileumschrift 1911-1961 (Lisse 1961). Cees Langeveld, 100 Jaar Rijks Middelbare Tuinbouwschool Lisse (Lisse, 2012) Informatie verkregen van Peter Vink
Diverse kranten